

Нұрымбетов Т.Я., Абишова А.У.,* Шерров Ж.

экономика ғ.д., профессор, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
экономика ғ.к., доцент, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
экономика ғ.к., «Экономика» бөлімінің меңгерушісі,

Қаракөл өсіру және шөлдерді Өзбекістан ҒЗИ Самарқанд, Өзбекістан

ҚАЗАҚ ЕЛІНДЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРДЫҢ ДАМУЫ ТӘУЕЛСІЗ ҰЛТТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ НЕГІЗІ

Автор корреспондент: altuka07@mail.ru

Түйін. Мақалада Қазақстанда ежелгі дәуірден бастап экономикалық көзқарастардың бағыттары зерттелген. Әл-Фараби, Ж.Баласағуни, М.Қашқари, А.Ясауи, Асан Қайғы, Тауке-хан, қазақ Билері, тиісті белестерді зерттеуді көш бастаған ғұламалар пікірлері қарастырылған. Осы үрдістерді дамытушы ретінде Ш.Уалихановтың, Ы.Алтынсариннің, А.Құнанбаевтің ғылыми еңбектеріне шолу жасалған. Сондай-ақ тәуелсіз мемлекетіміздің экономикалық қалыптасуына және дамуына үлкен үлес қосқан А.Бокейхановтың, Т.Рысқұловтың, Н.Торекуловтың, Ж.Ташеновтың, Б.Қонаевтің, Н.Назарбаевтің еңбектері атап өтілген.

Қазіргі жағдайда отандық экономиканың әлемдік деңгейде танылуына қазақ елінің бірінші академигі Қ.Сатпаевтің, дәстүрлі экономиканың теориялық негізін салушы академик Ғ.Калиевтің, отанымыздың болашақ мемлекеттік бағдарламасының түлектеріне жоғары баға берілген.

Кілт сөздер: экономика, тәуелсіздік, еңбек, нарық, бәсеке, болжам, жаһандану, оқшаулану.

Кіріспе. Елімізде экономикалық көзқарастардың пайда болуы ежелгі дәуірден басталып қазіргі кезеңде әлемдік деңгейде жалғасуда. Халқымыз ежелден бақуатты ұлттың дәстүрін сақтауға, оны байытуға мән берген. Ел бостандық үшін күресетін халық ретінде, көшпенді халық ретінде, өте фольклорға бай, суырып-салма ақын ретінде бүкіл әлемге танылған. Әл-фарабидің, Ж.Баласағунидің, М.Қашқари, А.Ясауи, Асан Қайғы, Тауке-хан, қазақ Билерінен бастап Ш.Уалиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев сияқты зиялыларымыз өз пікірлерімен, ғылыми еңбектері мен әлемге танылған.

Еліміздің саяси қайраткерлері А.Бокейханов, Т.Рысқұлов, Н.Торекулов, Ж.Ташенов, Б.Қонаев, Н.Назарбаев тәуелсіз мемлекет болуымызға, экономикамыздың дамуына өз өмірінің құнды тәжірибелерін қосқан.

Тәуелсіздікке жеткен елімізде белгілі экономистері, қоғам қайраткерлері, болашақ мемлекеттік бағдарламасын бітірген және еліміздің экономикалық дамуына үлкен үлес қосқан зиялылар еңбегі атап көрсетілген. Ғылыми еңбектің мақсаты біздің экономикалық көзқарастардың тарихи кезеңдерге сәйкес даму ерекшеліктерін зерттеу, оның қазіргі жағдайда даму бағыттарын атап көрсету.

Осы мақсатта бірінші міндет тарихи әдебиеттерде ежелгі дәуірден бастап 9-21 ғасырларда жазылған еңбектерді зерттеу. Екіншіден, осы дәуірдегі экономикалық көзқарастарды талдау және оларды бағалау. Үшіншіден, еліміздің келешектегі экономикасының құндылықтарын, олардың даму бағыттарын бағдарлау.

Теориялық талдау. Ұлы ғұламаларымыздың Ж.Баласағунидің, М.Қашқаридің, А.Ясауидің, Асан Қайғы, Тауке-ханның, қазақ Билерінің, Ш.Уалиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаевтың еңбектерінде социал-утопистік теорияларда мемлекеттің, менеджменттің даму бағыттарын халқымызда дәстүрлі экономикасының даму ерекшеліктерін теориялық негіз деп есептейміз. Көшпенді халқымыздың экономикасының табиғи ресурсқа тәуелді екендігі, бірақ бұл еліміздің еңбек дәстүрлеріне терең сүйеніп дамытуына сәйкес екенің білеміз. Сондай-ақ, әлемдік деңгейде ағылшын, француз, неміс, орыс ғалымдарының еңбектерін терең зерттеп, олардың біздің дамуымыздағы белгілері бар тұстарын анықтау, зерделеу. Сондай-ақ қазіргі жағдайда, экономиканың жаһандану тұстарын, нарықтық экономикада даму бағыттарын, тәуелсіз еліміздің даму ерекшеліктерін ескере отырып және отандық ғалымдарымыздың еңбектерінен теориялық негізде пайдалану.

Ғылыми зерттеулерді орындауда математикалық статистикалық, әлеуметтік-экономикалық, монографиялық, есепті-коструктты, тарихи-болжау әдістер қолданылған.

Тәжірибелік бөлім. Біздің еліміздің өмір сүру салты, халқымыздың даму дәстүрі, тағы басқа ұлттық құндылықтарымыз өмір бойы сақталып келешек ұрпаққа өтуі тиіс. Қазақ елінің әрбір азаматы, өз халқының экономикасының қалыптасуын, оның нарықтық жағдайда даму бағыттарын білуі және тәжірибеде қолдана білуі өте маңызды. Қазақ елінің ұйымшыл болуы, еңбек кооперациясына бейімді болуы, жаңашыл болуы тағы басқа да құндылықтары одан әрі қарай дамуы қажет. Өз еңбегіне сүйенген тәуелсіз мемлекетіміздің азаматтары, халқымыздың өте бай тарихына сүйеніп, әлем халықтарының экономикасына интеграция арқылы дамытуға, қазіргі жағдайда бейімделгенің зерттеу тәжірибелік тұрғыдан маңызды болып табылады.

Қазақ елі негізгі дәні дамытып, инновациялық экономиканы, нарықтық экономиканы, әлемдегі көшбасшы елдермен дамыту бағыттарын белгілеуге болады.

Негізгі бөлім. Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Н.Ә.Назарбаев «Менің тарихқа деп қоюмның сыр себебі, бүгінгі күннің оқиғаларынан тарихтың табын сезінгенімде» деп, яғни қазіргі әлеуметтік-экономикалық тіршілігімізде тарихтың белгілері, нәтижелері, таңбалары барлығын сезінуге бастайды. Егер, осы күнгі өркениетті өлшеммен қарасақ, оның ішінде экономикалық тіршілігінде «Далалықтардың еңбек пен зейнетін, жеңісі мен жеңілісіне толы өмірлері-бәрі-бәрі уақыт пен кеңістік тұрғысынан анық көрінеді».

Қазақ елінің ғұлама ойшылы әл-Фараби Әбу Насыр (870-950жж.) мемлекет қоғам туралы пікір білдірген бірінші социал-утопистер қатарында белгілі орын алған бабамыз. әл-Фарабидің атақты шығармасы «Ғылымдар энциклопедиясында» (трактат) экономикаға жақын логика, математика, статистика туралы ой пікірлерін жазған. Еңбектің құндылығына мән берген, оның өнімін арттыруға, заңды қолдануына, тиімді ұйымдастыру туралы өз пікірлерін жазған. Сондай-ақ ғалымның «Қайрымды қала тұрғындарының көзқарастары» еңбегінде мемлекеттік қайраткердің нақыл сөздері, саяси әлеуметтік көзқарастар баяндалған. Ғалым «Қайрымды қаланың» архитектурасынан бастап, оның халқын салыққа тарту мәселелерін ұсынған. Бұл шығарма социал-утопистік теорияларына тура келеді.

Жүсіп Баласағұнидің (1015(16)-белгісіз жж.) «Құтадғу білік» («Құтты білік») 1069 жылы жазылған дастаны арқылы 11 ғасырда бүкіл Азия жіне Шығыс мемлекеттерінде және айрықша қазақ еліндегі экономикалық көзқарастардың қалыптасуына және одан әрі қарай дамуына үлес қосқан ғалым, ойшыл утопист, мемлекет қайраткері [1].

Осы еңбекте мемлекеттік басқарудың негіздері баяндалған. Бұл еңбекте Елбасының, оның көмекшілерінің, елшілерінің еселі еңбек ету тұстары ғалым, ақын, саудагер, дәрігер тағы басқа зиялылардың еңбектерінің құнды жақтары зерттелген. Сондай-ақ ғалым егін өсірудің, мал шаруашылығын дамытудың өте маңызды екенің, шопанның еңбегі бізге азық-түлік, басқада өнімдерді жеткізіп берумен, өте қадірлі өнімділік екенің білдірген. Бақытты болу үшін білімді, таза болуды насихаттайды. Біздің пікірімізше ғалымның бұл негізгі еңбегі мемлекеттік менеджменттің теориялық-практикалық тұстарын бірінші болып дамытуға әсерін тигізді. Бұл еңбекты Қытай, Иран, тағы басқа да шығыс мемлекеттің елбасшылары өз мемлекетін басқаруды қолданбалы құрал ретінде пайдаланды. Кеменгер ойшыл жерлесіміздің осы жоғарыдағы пікірлері қазіргі біздің тәуелсіз мемлекетіміздің экономикасын дамытуға қолдану тиіс деп есептейміз.

Махмұд Қашғари (1029-1101жж.) түрік халықтарының саяси-тарихи-этнографиялық ерекшеліктерін зерттеген әйгілі ғалым. Оның «Дивани луғат ат-түрік» деген шығармасында түрік халықтарының жер байлықтары, ондағы адамдардың мамандықтарын, халықты басқарудың ерекшеліктерін жазған. Ғұлама түрік халықтарының әлемде орналасу картасын түзген бірінші зиялы. Мүлік туралы ғалымның пікірі қазірде өте қымбат. Ғалымның пікірінше, егер мүлік тек өз мүддесіне қолданылса, ол оның дұшпаны. мүлікке ие болған алам, оның байлық үшін емес, көпшіліктің игілігі

үшін жарату керек деген философиясы өзірде өте маңызды. «Ыңсапсызға ерік берік, елді талайды» деген нақыл сөзі біздің дәуірге тиісті болады.

Х.А.Ясауидің (1103(05)-1167) «Дивани Хикмет» қатысты өлеңдер жинағында өмірге байланысты ойшыл пікірлер жазылған. Бұл еңбекте 4 нәрсе мадакталады: «шариғат», «тариқат», «марифат», «ақиқат». Ғұламаның ойынша шариғатсыз тариқат, марифатсыз ақиқат болуы мүмкін емес. Бұл ұстанымдар зиялыларға, кәсіпкерлерге, қазіргі жағдайда ең керек болатын қасиеттер. Ақын әлеуметтік қайшылықтар мен теңсіздіктерді сынап (бұл экономикаға тиісті біздің пікіріміз) халық мүддесін ескеріп келмеген тәккәппәр жандарды әшкерілеп отырғаны, қазіргі экономикадағы қарым-қатынастарға тиісті деп санаймыз. Осы еңбекте ғұлама түрік халықтарының тәуелсіздікке жетуіне үгіттеген [2].

Асан Қайғы 15 ғасырда өмір сүрген қазақтың социал-утописті деп есептейміз. Себебі, өз заманының ойшылы, ақыны, ғалымы болған. Егер ағылшын ғалымы Мор Томас (1478-1535жж.) қоғамдық өндірісті, теңдікті, утопия мемлекетінің моделін үгіттесе, француз ғалымы Сен Симон де Ревруа Анри Клод (1760-1825жж.) еңбектің теңдігінде негізделген социалистік қоғам құруға ұсынған болса, оның жерлесі Пуреш Франсуа Мара Шару (1772-1837жж.) ғылыми социализмді дамытуды жақтап шықса, Оун Роберт (1771-1858жж.) атақты ғалым социал-утописті деген атаққа ие болып, теориядан практикаға көшіп Америкада 1824 жылы «Жаңа гармония» колониясын түзген болса, Асан Қайғы желмаяға мініп «Жер ұйықты» іздеген, халқымыздың бақытты, экономикалық қуатты мемлекетте өмір сүруін аңсаған көрнекті ғалым, ақын.

Тауке-ханның «Жеті жарғы» шын мәнінде қазақ халқының экономикалық саяси, құқықтық тарихындағы маңызды ғылыми уақиға, құнды шығарма. Тәуке ханның (1860-1718жж.) тұсындағы «Жеті жарғы» - хан билеген кезінде экономикалық көзқарастардың, ой-пікірдің нақты көрінісі. Қазақ топырағында дүниеге келген «Жеті жарғы» сол уақыттағы халық құқылығын қорғау мен оны бұзғандарды экономикалық жағынан жазалау шараларын құнын төлеу арқылы жүргізілген. Отандық ғылымның міндеті – қазақтың көшпелі шаруашылығында экономикалық теориялар белгілерінің көрінуін дәлелдеу.

Мемлекетті, халқымызды басқарудағы үлкен үлес қосқан қазақтың ардақты, әділ бабаларымыз Төле-Би, Қазыбек Би, Айтеке-би. Көптеген экономикалық құқықтық мәселелердің шешімін тапқан. Олар негізінде еңбекші, қарапайым халықты жақтаған, себебі олар еліміздің негізгі еңбекшілері. Олардың еңбегіне ақы төлеу, мүлкіне иелік ету туралы әділ шешімдер қабылдаған.

Шоқан Уалиханов (1835-1865) Европаның білімін алып, дүниедегі прогрессив көзқарастары туралы жазған. Ш. Уалиханов халқымыздың, дәстүрін, әдеп ғұрыпын, еліміздің экономикалық дамуын балаған ғалым ретінде танылған жас ғалымы. Ш. Уалиханов Ресей үкіметінің тапсырмасымен Шығыс Түркістанға Әлімбаи деген есіммен саудагер болып барып, ол жердегі халықтың тұрмыс жайлары мен саудасаттық ерекшелігін қағазға түсіреді. Ол халық тұрмысының қала мен көшпелі түрлеріне зейін аударып сипаттайды. «Түрлі тайпалар мен әр түрлі елдердің көпестерімен таныс болуым, көрші елдер жөнінде маршрут, этнографиялық, статистикалық және сауда мәліметтерін алуыма көмектеседі» деп жазады Шоқан [3].

Осындай прогрессивтік отандық ғалымдарымыздың бірі, ғалым, ағартушы, педагог Ы. Алтынсарин (1841-1889жж.). Ғалымның шағын көлемді шығармаларында еңбек, байлық, кәсіпкерлікті үйрену, баюдың жолдары нақты мысалдармен түсінікті жазылған. Кәсіппен айналысудың іс-әрекеттері, табыстылығы Ы. Алтынсариннің «Дүние қалай етсең табылады», «Қыпшақ Сейтқұл»- деп аталатын шығармаларында қыр-сырымен көрсетіліп, осы кездегі нарықтық қатынастардың заңдылықтары нық көрініс алады [4].

Абай Құнанбаев (1845-1904жж.) ұлы ақын, ойшыл, реформатор деп санаймыз. Абайдың бастапқы 1855-1880 жылдары жазған өлеңдерінде нарықтың жағдайы сипатталған. [5]

Абайдың «Сегіз аяқ» шығармасында басқа құндылықтармен бір қатарда еңбекті

ардақтайды [6].

Ұлы кемеңгер қара сөздерінде қазақ азаматының портретіне, оны әділ болуға, білімді болуға терең ой білдірген. Оның 31 сөзінде білім, ғылым үйренбекке талап қойған. Абай қазақ елінде менеджмент пәнін қалаушы ретінде әлемге танымал болу қажет деп есептейміз. Себебі, ұлы Абай би, Төле би қызметтерін атқарған, яғни бір тұтас өңірдің әкімі болған. Сондықтан, елімізде «Қазақ елінің менеджменті» деген ұғым кіріп, одан ары қарай дамытылу керек. Америкада менеджмент пәнінің негізін қалаушы Генри Форд болса, Жапон менеджменттің негізгі маманы Федика Иоси Харс есептеледі. Осы менеджменттің негізі отбасылық басқару болып табылады.

Америка және Европа мемлекеттерінің менеджменттерінен айырмашылығы Жапон менеджменті корпорацияларда керекулердің әрекетіне негізделеді. Сондай-ақ Қытай менеджменті мүлікті басқаруға негізделген, Корея менеджменті саудаға арналған, Жапон менеджменті 16 ғасырда Мицуи Симутиомолардың отбасылық бизнесінде қолданылған. Және одан ары қарай Керецуде ұйымдастыру арқылы жедел дамыған. Керецу кәсіпкерлік топ. Оның құрамына көптеген фирмалар кіреді. Олардың негізгі белгілері корпоративті басқару, топта бас банктің үстемдігін, сауда компаниялардың топтағы ықпалдылығы. Біздің пікірімізше, Абайдың қара сөздерінде де менеджменттің дамыту белгілері берілген. Оны ары қарай дамыту отандық ғылымның еншісінде. Абайдың қырық бес қара сөздерінен экономикалық көз қарастары қазіргі кездегі нарық қатынастармен үлесуі, осы уақыттағы қазақ халқының нарық жүйесіне өтуіне жарамды ой-пікірлері байқалауда.

Қазақстан тәуелсіздігіне ұлттық құндылықтарын дамытуына, тәуелсіз мемлекет ретінде еліміздің дамуына, жедел бағытта дамуына үлес қосқан А.Бокейханов, Т.Рысқұлов, Н.Торекулов, Ж.Ташенов, Б.Қонаев, Н.Назарбаев және тағы басқа қайраткерлер. Қазақстан экономикасының ғылыми бағытта дамуына үлес қосқан бірінші болып Қ.Сатпаев, қазақ халқының бірінші академигі, қазақ ғылым академиясын негізін салушы. Қ.Сатпаев еліміздің табиғи байлықтарын зерттеп, оны іске қосуына үлес қосқан ғұлама. Орталық Қазақстанда Қарағанды, Жезқазған және тағы басқа жерлерде «Қазақмыс», «Теміртау металлургия комбинаты» т.б. жұмысқа қосып, сол өңірдің халқын жұмыспен қамтыған, табыс көзін ашқан академик. Қазіргі жағдайда еліміздің негізгі өнеркәсіп аймағы, экономикасының жүрегі болып есептеледі.

Еліміздің дәстүрлі экономикасына ғылыми үлес қосқан, яғни қой, жылқы түйе шаруашылықтарын дамытуға, осы салалардың экономикалық даму болжамын негіздеген академик, бірінші ауыл шаруашылық академиясын э.ғ.д., профессор Ғ.А.Қалиев.

Қазақстанда экономикалық пәніне теориялық-практикалық үлес қосқан ғалымдар Я.Аубакиров, Т.Әшимбаев, Б.Мамыров, К.Сатыбалдин, А.Қошанов, О.Сабден және т.б. олардың қатарына Н.Оспанов та кіреді, нарықтық экономиканың қалыптасуына еңбек еткен, Қазақстан экономикасының салық кодексін дайындауға үлкен үлес қосқан тұлға.

Қазақстан Республикасының ғылымына еңбек сіңірген қайраткер, академик э.ғ.д., профессор Ұ.Баймұратов нарықтық экономиканы дамыту бойынша ғылыми жұмыстарды орындады, Еліміздің тәуелсіз Қазақстан мемлекетінің даму стратегиясының авторы ретінде танылды.

Алшанов Р. э.ғ.д. профессор, Қазақстан вуздар ассоциациясының президенті, бірнеше экономикалық қоғамдық журналдардың редколегия мүшесі, әлемдік білім беру кеңістігіндегі ғылыми интеграциялық жұмыстарына, бәсекелесті арттыруға белсенділікті танытып үлкен үлесті қосты [7].

Мағжан Ауезов Қазақстан қаржыгерлер ассоциациясының басқарма төрағасы ретінде 2016 ж. Америка, Европа университеттерінің түлегі ретінде өз білімін тәуелсіз Қазақстанның қаржылық жағдайын дамытуға үлес қосты.

Қазақстанда бірінші президенттің бастамасымен болашақ бағдарламасы қабылданған. Оның түлектері 25 жыл ішінде 12 мыңнан астам. Әлемнің ең дамыған мемлекеттерінде (АҚШ, Германия, Жапония, Ұлыбритания) университеттерінде білім алып, отандық экономиканы дамытуға үлкен үлес қосуда. Оның 25 пайызы (1/4) ірі

компанияларда және мемлекеттік мекемелерде топ менеджер қызметін атқаруда. Ұлттық экономика, қаржы министрліктерінде жетекші маман ретінде қызмет атқаруда.

Ұлттық экономика министрі қызметінде болған уақытында Қ.Бишимбаев еліміздің экономикасын дамуына үлкен үлес қосты. Оның теориялық негізінен макроэкономикалық дамыту бойынша жазылған еңбектері тәуелсіз еліміздің дамуына септігін тигізуде.

ҚР Ұлттық ғылым академиясының академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор Д.П.Кожамжарова отанымыздың рухани жаңғыруына үлкен үлес қосқан ғалым, педагог, қоғам қайраткері негізгі ғылыми еңбектері «Қазақ ауылының тарихи даму кезеңдері (1929-1930 жж.)», «1925-1929 жылдарындағы қазақ ауылындағы әлеуметтік-экономикалық және саяси өзгерістер», «Патшалық Ресейдің Оңтүстік Қазақстанды жаулауы: әсери-отарлық әкімшілік пен жергілікті халық арасындағы қатынас (XIX ғ.ІІ ж – XX ғ. бас кезі)» тақырыптар шеңберінде көптеген еңбектері жарық көрген. Ресейдің отаршылық саясаты туралы маңызды пікірлер жазған.

Академик Д.П.Кожамжарова М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің ректоры «Жалантоз Бахадур» туралы және тағы басқа қазақ елінің батырлары, қолбасшылары туралы күрделі еңбектер жариялаған, отанымыздың жас ұрпағын, барша қазақ халқын патриотизмге, тәуелсіздікке үндеген.

Біздің М.Ауезов атындағы ОҚУ университетімізде э.ғ.д., профессорлар Р.К.Назарбекова, Ж.Б.Рахметулина, С.Д.Джакипбеков, А.М.Жуманов, Т.Я.Нурымбетов, М.У.Бейсенова, К.К.Нурашева, А.М.Есіркепова және тағы басқалар шағын және орта бизнесті, өнеркәсіп экономикасын, ауылшаруашылық, инвестиция, қаржы, кәсіпкерлік, нарықтық экономика жөнінде ғылыми еңбектер шығарған, тәуелсіз мемлекетіміздің экономикасын дамыту туралы өте маңызды ұсыныстар берген. Олардың жетекшілігінде ғылым кандидаттары, доктор PhD, магистранттар, аспиранттар дайындалып, қазіргі кезде экономика туралы ғылыми еңбектер шығарған.

Қорытынды. Зерттеулердің қазіргі кезеңдегі нәтижесі бойынша біздің еліміз ұлттық экономикасы қалыптасқан тәуелсіз мемлекет. Бұл жағдайға біз ұлы ғұламаларымыз Ж.Баласағунидің, М.Қашқаридің, А.Ясауидің, Асан Қайғы, Ш.Уалиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, тәуелсіз мемлекеттің негізін салушы ұлттық экономиканы қалыптастырушы А.Бокейханов, Т.Рысқұлов, Н.Торекулов, Ж.Ташенов, Б.Қонаев, Н.Назарбаев.

Біздің зерттеулеріміздің негізгі қорытындылары ұлттық экономиканың негізін дамыту үшін, бірінші нәубатты отандық өнеркәсіпті дамыту, экономиканы арттаптандыру шарт диверсификация. Табиғи ресурстардан тиімді пайдаланып ауыл халқының әлеуметтік жағдайын жоғары көтеру үшін дәстүрлі экономиканы дамыту қажет. Осы мақсаттарға жету үшін, бірінші, әлемдік дамыған мемлекеттер деңгейінде жұмыс атқаратын кадрларды дайындау қажет. Екінші инвестицияларды экономиканың шикізат емес секторларына жұмылдыру қажет, отандық өнеркәсіпті дәстүрлі экономиканы дамытуға бағыттау керек. Үшінші, қаржы, менеджмент саласында және басқа да инновациялық, әлеуметтік салаларда тиісті реформаларды қабылдау қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Құтадғу білік» (*Құтты білік*) [Жүсіп Баласағұни](#) (Баласағұн) шығарған дидактикалық поэма.
2. «Дана уағыздар топтамасы», 1666ж.
3. Ә.Илмағанбетов «Ш.Уәлиханов» таңдамалы. Алматы, «Жазушы» 1980-416 бет
4. Бес ғасыр жырлайды. II том. 1889 ж. 8 бет.
5. Абай Құнанбаев Таңдамалы шығармалар. I бөлім. Олеңдер жинағы, 91 бет.
6. Абай шығармалары 138 бет.
7. <https://alashainasy.kz/omir/rahman-alshanulyi-alshanov-54016/>

Аннотация: В статье исследуются направления экономических подходов в Казахстане с древнейших времен. Аль-Фараби, Ж. Баласагуни, М. Кашкари, А. Ясави, Асан Кайгы, Тауке-хан, казахские танцы, мнения ученых, которые начали изучение соответствующих направлений. В качестве разработчика этих тенденций представлен обзор научных трудов

Ш. Уалиханова, И. Алтынсарина, А. Кунанбаева. Также отмечены труды А. Бокейханова, Т. Рыскулова, Н.Торекулова, Ж. Ташенова, Б. Кунаева, Н.Назарбаева, внесших большой вклад в экономическое становление и развитие независимого государства. В современных условиях признание отечественной экономики на мировом уровне высоко оценено выпускниками первой Казахской академии наук К. Сатпаевым, теоретического основателя традиционной экономики академика Г. Калиева, будущей государственной программы нашей Родины.

Ключевые слова: экономика, независимость, труд, рынок, конкуренция, прогноз, глобализация, изоляция.

Abstract: The article examines the trends of economic views in Kazakhstan since ancient times. Al-Farabi, zh.Balasaguni, M. Kashgari, A. Yasawi, Asan Kaigy, Tauke-Khan, Kazakh biys, the opinions of scientists who led the study of the corresponding peaks are considered. A review of the scientific works of Sh.Ualikhanov, I.Altynsarin, and A. Kunanbayev was presented as a developer of these trends. Also noted are the works of A.Bokeikhanov, T.Ryskulov, N.Torekulov, zh.Tashenov, B.Kunayev, N.Nazarbayev, who made a great contribution to the economic formation and development of our independent state. In modern conditions, the recognition of the domestic economy at the world level is highly appreciated by the first academician of the Republic of Kazakhstan K. Satpayev, the theoretical founder of the traditional economy, academician G.Kaliyev, graduates of the state program of the future of our country.

Keywords: economy, independence, labor, market, competition, forecasting, globalization, isolation.